

DOSYA/DERLEME**ULUSLARARASI HUKUK AÇISINDAN
ÇOCUK HAKLARI**

Seda AKÇO*

Giriş

BM Çocuk Hakları Beyannamesi uluslararası alanda çocuklara özgülünen ilk metin olarak kabul edilmektedir.

Ulusalüstü hukuk alanında çocukların ihmal ve istismar başta olmak üzere onları tehdit eden risklerden korunmalarını ele alan pek çok düzenleme bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahşeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol (K.T. 9.5.2002, Kanun No. 4755) ve Avrupa Konseyi tavsiye kararları bunların başlıcalarını oluşturur.

I. Uluslararası Kuruluşlar ve Belgeler**Birleşmiş Milletler**

Çocuk hakları alanındaki çalışmaların başlangıç noktası tehlike altındaki çocuklar ve onların korunması problemi olduğu için, çocuğun yaşama ve korunma hakkı diğer haklarına göre hep bir öncelik elde etmiştir. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi, çocuğun gelişme ve katılım haklarına, yaşama ve korunma hakları ile eşit yer vererek bu alandaki yeni bakış açısının yasal düzenlemelere yansımalarını sağlamıştır.

Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi de çocuk haklarının korunmasında rol alarak, çocuğa özgü metinler hazırlamıştır. Avrupa Konseyi bu alanda Birleşmiş Milletlerin yarattığı bütün birikimi temel kabul ederek hareket etmekte ve bu birikimi destekleyecek bir üretim sürecini tercih etmektedir. İlk kabul edilen sözleşme Avrupa Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'dir. Bu Sözleşme, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin en önemli ilkelerinden biri olan çocuğun görüşünün alınması ilkesinin adli mekanizma içerisinde uygulanmasına dair hükümleri içermektedir.

Avrupa Konseyi 1960'lı yıllardan bu yana çocukları ilgilendiren pek çok konuda Bakanlar Kurulu veya Parlamenterler Meclisi tarafından kabul edilen tavsiye kararları üretmektedir. Tavsiye kararlarının şu alanlarda toplandığı görülmektedir;

1. İhmal ve istismar
2. Anne-baba ayrılıkları ve buna bağlı nafaka vb. sorunlar
3. Çocuk suçluluğu
4. Medyanın rolü ve sorumluluğu
5. Eğitim ve rehberlik
6. Katılım hakları
7. Ailenin desteklenmesi

II. Temel Standartlar**Çocuk Tanımı**

Çocuk tanımı, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinde yapılmaktadır. Buna göre 18 yaşından küçük herkes çocuktur. Bu tanım aslında hukuki bir tanımdır. Bu yaş, yetişkinden farklı olan ve bu nedenle özel muamele görme hakkına sahip olan kişiyi tarif eder.

Ayrımcılık Yasağı

18 yaşından küçük bütün çocuklar, tüm haklara herhangi bir ayrımcılığa tabi olmadan sahip olabilmeli ve gene aynı şekilde kullanabilmelidirler.

Ayrımcılık yasağı din, dil, etnik köken gibi alanlar için geçerlidir. Ancak aynı zamanda ayrımcılığın gündelik hayattaki türleri üzerinde de düşünmek gerekir. Bir çocuğun ailesinin sosyo – ekonomik durumu; kendisinin hastalığı gibi sebeplerle de ayrımcılığa maruz kalmaması gerekmektedir. Ayrımcılık yasağı, çocuk ve onun içinde bulunduğu sosyal çevrenin ihtiyaçlarına, haklara ve uygulamanın sonuçlarına çok duyarlı bir yaklaşımı gerektirmektedir.

*Avukat

Çocuğun görüşünün alınması

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesinin 12. maddesinde çocukla ilgili işlem yapan adli ve idari makamların bu işlemleri yaparken çocuğun görüşünü almaları temel bir hak olarak düzenlenmektedir. Ancak bu hakkın kullanılması, çocuğun gelişim, duygu ve düşüncelerini ifade etme yeteneği düzeyi ile yakından ilgilidir. Bu kuralın uygulanması sırasında beklenen belli bir gelişim düzeyine sahip olan çocukların kendileri ile ilgili kararlara katılımını sağlamak değildir. Çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak mümkün olduğunca her yaşta çocuğa kendisi ile ilgili kararlara katılma olanağının sağlanması gerekir.

Çocuğun yararı

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin toplumlarda yaratmaya çalıştığı bakış açısı değişikliği kararların alınmasında çocuğun yararına birinci önceliğin verilmesidir. Yasa yapmak, bütçe hazırlamak gibi genel konularda olduğu gibi, bir çocuk hakkında yapılan adli ve idari işlemler sırasında da çocuğun yararına önceliğin verilmesi gerekmektedir. Bir adli veya idari işlemin yapılması sırasında çocuk ile karşısındaki yetişkinin; çocuk ile ailesinin çıkarları; çocuk ile toplumun çıkarları karşı karşıya gelebilir. Sözleşme bütün bu hallerde çocuğun yararına önceliğin verilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu da bütün bu konularda özellikle toplum yararının öncelikliliği konusunda bakış açısının değişmesi ile mümkün olacaktır.

III. Haklar

Çocuk hakları, çocuğun yetiştikten farklı olması esasına dayalı olarak düzenlendiği için, bu alanı düzenleyen uluslararası metinlerin yaşamın bütün alanlarını ve çocuğun tüm ihtiyaçlarını kapsamaya zorunlu hale gelmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmede düzenlenen haklar klasik sınıflandırma biçimi ile 4 grupta toplanmaktadır.

1. Yaşama Hakkı

Yaşama Hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirge'sinin 3. maddesinde yer alan evrensel bir insan hakkıdır. Dolayısıyla bu hak sadece ÇHS ile değil, diğer uluslararası sözleşmeler ile de korunmaktadır. Yaşama hakkı aynı zamanda çocuğun ulaşılabilir en yüksek sağlık düzeyinde olması, kendisine mümkün olan en iyi tedavi ve rehabilitasyonun sağlanması, her türlü sağlık hizmetine ulaşma hakkını da içerir. Bu hak aynı zamanda yaşam ve bedene yönelik saldırılar ve cezalardan korunma hakkı ile de iç içedir.

Çocuk hakları komisyonu, bu hakkında hayata geçirilmesi ile ilgili uygulamaları izlerken; bebek – çocuk ölümleri, beslenme, su – sanitasyon, erken yaşta evlilik ve hamilelik, radyasyon ve benzeri çevre kirlilikleri, ölüm cezası, çocuklara yönelik cinayet ve diğer şiddet olaylarını, intiharları, savaş ve diğer silahlı çatışma ortamlarını ele almaktadır.

Devletlerden çocukların sağlıklı doğması, hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabanın gösterilmesi beklenmektedir. Bu da ülkede barışın sağlanması, sosyo – ekonomik kalkınmayı hızlandıracak makro ekonomik politikaları, çevre politikalarını yakından ilgilendirmektedir. Bu nedenle bu hakkın korunmasının sadece risk altındaki çocuklara yönelik yardım kampanyaları ile gerçekleştirilemeyeceği, ancak çocuk odaklı genel ülke politikalarıyla anlamlı bir sonuca ulaşılabileceği konusunun göz ardı edilmemesi beklenmektedir.

2. Gelişme Hakkı

Her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine ulaşma hakkı vardır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğunun; sahip oldukları olanaklar ve mali güçleri çerçevesinde anne babaya ait olduğunu öngörmektedir. Ancak bu kural çocuğun gelişiminden birincil sorumluluğun anne – babaya ait olduğu anlamını taşımaz. Devlet anne – babaya bu sorumluluğunu yerine getirebilmesi için gerekli desteği sağlamakla sorumludur. Aynı zamanda toplum da bu konuda sorumludur. Dolayısıyla aslında tüm tarafların çocuğun gelişimi için gerekli hayat şartlarını sağlamak konusunda eşit ve eş zamanlı yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu bakış açısı önemlidir ve Sözleşme, Devletlerden bu yönde bir bakış açısı değişikliği beklemektedir.

Bu da gene sosyal politikalar ile ilgilidir. Devletler, esnek çalışma saatleri, izinler, sağlıklı konut temini, çocuğun bakım giderlerinin karşılanması, anne – baba destek programları, sosyal güvenlik sistemleri aracılığı ile bu görevlerini yerine getirmelidirler.

Çocuğun çevresindeki sorumlular halkası gittikçe genişler ve giderek tüm dünya Devletleri de bu sorumlular halkasına dahil olur.

3. Korunma Hakkı

Korunma hakkı, her şeyden önce hak ihlallerinden korunmayı hedefler. Dolayısıyla tüm haklarla ilişkilidir. Özel olarak bakılırsa;

- Ayrımcılıktan,
- Ana-babasından ayrılmaktan,
- Kimliğine yönelik saldırılardan,
- Yasa dışı biçimde ülke dışına çıkarılmaktan, kaçırılmaktan, satılmaktan,
- Her türlü şiddet, kötü muamele ve işkenceden,
- İhmal ve istismardan,
- Savaşta ve silahlı çatışmalardan,
- Kötü koşullarda çalıştırılmaktan,
- Korumasız bırakılmaktan,
- Uyuşturucu kullanımından,

- Sınır dışı edilmekten,
- Sömürünün her biçiminden,
- Pornografi ve fuhuştan
- Özgürlüğün kısıtlanmasından ve cezalandırmadan korunma hakkı vardır.

4. Katılım

Katılım hakkı, çocuğu toplumda söz sahibi bir birey olarak gören bir bakış açısının yansımasıdır. Bu nedenle de önemlidir. ÇHS çocuğun kendisini ilgilendiren tüm kararlara katılmasını öngörür. Bu hakkın kullanılabilmesini için ÇHS'den sonra, Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi kabul edilmiştir. Katılım hakkı sadece kendisini ilgilendiren konularda kararlara katılımı ifade etmez, aynı zamanda bilgi – belgelere ulaşma / bilgilendirilme ve görüşlerini ifade etme, örgütlenme gibi toplumsal katılıma yönelik hakları da içerir. Katılım hakkının araçlarını Sözleşme şöyle belirlemektedir;

- Görüşlerini ifade etme hakkı
- Düşünce, düşünceyi açıklama, vicdan ve din özgürlüğü
- Örgütlenme hakkı
- Kitle iletişim araçlarından yararlanma

IV. İhmal ve istismar

Avrupa Konseyi, çocuklara yönelik kötü muamele ve ihmalin Konsey üyesi pek çok ülkede ciddi bir problem olduğunu belirtirken bunun çocuğun gelişimi üzerinde yarattığı etkiyi şöyle tarif ediyor: "Çocuğu taciz eden ev ortamının uzun erimli etkileri, sıklıkla çocuğun yetişmesi, öğrenme kapasitesi, kişisel gelişimi, ileride ebeveyn olarak benimseyeceği tavır üzerinde de çok olumsuz sonuçlar doğurmakta ve bu yolla da uzun vadede toplum açısından bir bedeli" bulunmaktadır (Gemalmaz, 2002).

Avrupa Konseyi tavsiye kararlarına göre ihmal ve istismarı yaratan toplumsal durumlar (Onursal – Sayita, 2002; Gemalmaz, 2002):

1. Alkolizm,
2. Yüksek oranda bir sabıkalılık/tekerrür hali,
3. Sosyal ve ekonomik yetersizlikler,
4. Sağlıksız ve kalabalık konutlar,

5. Bir çok ülkede kamusal sosyal hizmet teşkilatlarının ve özel destek kurumlarının mali güçlükler ve özellikle de organizasyon bozukluğu nedeni ile soruna yeterli cevap verememesi,

6. Doktorlar başta olmak üzere, çocuklara yönelik eylemleri en iyi ortaya çıkarabilecek kişilerin meslek sırrını saklama yükümlülüğü ile bağlı olmaları,

7. Kötü muamele gören çocuklarla ilgili mevzuat ile bu yükümlülükten kurtuldukları durumlarda ise yasal bakımdan sorumlu makamları vaka hakkında bilgilendirme konusunda fazlasıyla gönülsüz olmaları,

8. Velayet hakkının ya da vasilığın, kötüye kullanımı önleyici kayıtlamalara tabi tutulmamış olması,

9. Aile içinde ve çoğu kez de bir bütün olarak toplumdaki düzensizlikler,

10. Toplum içinde bu gibi olguları inkar etme, göz ardı etme, bu gerçeğe karşı direnme, bunu bireylerin değil yetkili makamların sorunu olarak görme eğilimlerinin varlığı,

11. Üye devletlerin önleyici yöntemleri ve siyasetleri geliştirmede yetersiz olmaları,

12. Bu alanda mevcut yararlanılabilir veri bulunmaması ve deneyim yetersizliğini ortaya çıkarmayı amaçlayan araştırmalara ve alınmış bulunan önlemlerin yeni edinilmiş bilgiye uyarlanmasına verilen destek ve teşvikin yetersiz olması,

İhmal ve İstismarın Önlenmesinde Devletin Yükümlülükleri

Avrupa Konseyi üye devletlerden çocuk istismar ve ihmalinin önlenmesi için öncelikle şu tavırları geliştirmesini beklemektedir (Gemalmaz, 2002).

1. Devletlerin bu sorunu önlemeye yönelik bir siyaset oluşturmaları,
2. Bu soruna uzun vadede çözüm bulunabilmesi için araştırma yapılması,
3. Acil müdahale, olayları ortaya çıkarma ve idare alanlarında etkin önlemler alınmalı,
4. Birden çok disiplinli bir yaklaşımı olanaklı kılmak üzere, çocuk koruması ile ilgilenen çeşitli meslek gruplarına mensup kişiler ve bu hizmetler arasında işbirliğini ve eşgüdümü geliştirmeleri,
5. Sorunun kapsamı ve ciddiyeti hakkında kamusal eğitim kampanyaları ile bilinçlenmenin sağlanması,
6. Kaynak kullanımında, önleyici, teşhis edici çalışmalara öncelik tanınması,
7. Çocukların korunması ile ilgili mevzuatın düzenli olarak gözden geçirilmesi ve ihtiyaca uyarlanması,
8. Uzmanlaşmış soruşturma ve kovuşturma makamları tesis etmek,
9. Fail hakkında cezai nitelikte olanlar dışında önlem alınmasını sağlayıcı düzenleme yapmak
10. Mağdur ve tanıkları dışarıdan gelen baskılara karşı koruyacak düzenleme yapmak

Konu ile ilgili Avrupa Konseyi tavsiye kararlarının hemen hepsinde vurgu yapılan özel önlemlerin başında kamuoyunun bilgilendirilmesi gelmektedir. Kamuoyunu bilgilendirmeye yönelik bu kampanyalar dışında spesifik meslek gruplarına yönelik bilgilendirme çalışmalarının olması ve bu çalışmalar sırasında olguların tespit ve erken aşamada teşhisinin önemi üzerinde özellikle durulması önerilmektedir.

II. Önleyici Tedbirler

Genel sosyo – ekonomik şartları iyileştirmek ve bu açılardan dezavantajlı grupların refahını artırıcı önlemlerin

geliştirilmesi önleyici tedbirlerin başında gelmektedir. Bu da aslında çocukların ihmal ve istismardan korunması ile ilgili çalışmaların kapsamının genişliğinin bir göstergesidir. Ülkelerin genel problemleri üzerinde düşünmeden, çocuk ihmal ve istismarını önleyici tedbirler üzerinde düşünmek pek de sonuç aldırıcı olmayacaktır. Sorunun çok önemli, hiçbir zaman unutulmaması gereken ekonomik ve politik bir boyutu bulunmaktadır.

İhmal ve istismar vakaları ile karşılaşabilecek personelin (öğretmen, polis, doktor vb) istismar ve ihmal olayları ile bu gibi durumlarda izleyecekleri yol hakkında bilgilendirilmeleri, bu bilgilerin sürekli güncellenmesi önleyici tedbirlerin en önemlilerindedir.

Anne-babalığa hazırlanma, istenmeyen gebelikleri önleyici politikalar, doğum sonrası izleme, çocukla anne-babası arasında duygusal bağın kurulması ve güçlendirilmesini sağlayıcı bebek bakım programlarının, çalışan anne – babalara yönelik destek programlarının oluşturulması gibi sosyal hizmetler sorun oluşmadan alınacak tedbirler olarak önleyici tedbirlerin başında gelmektedir. Bu tedbir grubu özellikle sağlık personelinin etkili olduğu alana ilişkin olduğu için detaylandırmak faydalı olabilir (Gemalmaz, 2002).

Burada sağlık birimlerinden beklenti genel olarak, çocuklara karşı şiddet uygulama tehlikesi olduğu düşünülen bireylere veya ailelere yönelik özel bir dikkat göstermeleridir (Gemalmaz, 2002).

Aile içi Şiddetin Önlenmesi İçin Alınması Gereken Önlemler

Aile içi şiddetin önlenmesi için geliştirilen önerilerin başında; ailelere yönelik, sosyal ilişkiler ve aile ilişkilerinde görülen anlaşmazlıkların erken tespiti ve çözüme kavuşturulması konusunda bilgilendirme çalışmaları gelmektedir (Gemalmaz, 2002).

Her alanda olduğu gibi, burada da aile içi şiddet mağdurları ile çalışmak durumunda olan tüm görevlilerin bu konuda "uygun mesleki eğitim" almalarının sağlanması bu alanda alınması gereken önlemlerin en önemlilerinden kabul edilmektedir (Gemalmaz, 2002).

İhmal/İstismar Vakalarını Ortaya Çıkarmaya Yönelik Tedbirler

Avrupa Konseyi, ihmal ve istismar olgularında problemin önemli bir parçası olarak toplumun inkar, göz ardı etme veya bildirim konusunda isteksiz olma gibi yerleşik tutumlarını görmektedir. Bu nedenle de, önleyici tedbirler alınmaya çalışılırken toplumun bu tutumunu değiştirecek yöntemlere özel bir önem verilmesini istemektedir.

Çocuklar ve çevreleri ihmal ve istismar durumunda uygulanacak prosedür konusunda bilgilendirilmeli ve bu yolları kullanma konusunda cesaretlendirilmelidir.

En önemlisi de, ihmal ve istismar olgularını ortaya çıkaracak pozisyonda olan kişiler için bu olgular meslek

sırrı olmaktan çıkarılmalıdır. Gerekirse bu yönde yasal düzenleme yapılmalıdır. Böyle bir düzenlemeye Türkiye'de de ihtiyaç bulunmaktadır. Öğretmen, doktor gibi, ihmal ve istismar olgularını teşhis etme olasılığı en yüksek olan meslek gruplarının en önemli sıkıntıları, meslek sırrı konusundadır. Bu gibi durumları bildirmeleri veya bildirmemeleri halinde karşılaşacakları yasal tepki onlar açısından her zaman önemli bir sorun olmaktadır. Doğrudan bu konuya ilişkin bir düzenleme bulunmaması ise kafaların karışmasına sebebiyet verdiği için çocukların kötü muameleden korunması ile ilgili olarak hazırlanacak bir yasal düzenlemede bu gibi durumların meslek sırrı olmaktan çıkarılmasının ve bildirim yükümlülüğü getirilmesinin hem kaygıyı ortadan kaldıracığını hem de bu olgularla mücadelede önemli bir yol katedilmesini sağlayacağını düşünüyorum. Avrupa Konseyi "önceden belirlenmiş usuller temelinde ve mesleki etik kurallarına uygun şekilde, küçüklere yönelik kötü muamele ya da ihmal vakalarının deşifre edilmelerini temin edecek gerekli önlemlerin alınması" nı önermektedir (Gemalmaz, 2002). Dolayısıyla, tıbbi etik ve meslek kurallarını oluşturmakla görevli makamlar da, bildirim yükümlülüğünü bir mesleki davranış kuralı haline getirmelidirler.

Mağdurların bakım ve gözetimini üstelenen ve bu olgulara müdahale etme yetkisine sahip olan birimler; müracaatları kabul etme, mağdurların talep etmesi halinde muayene yaptırma, bakım sunma, danışmanlık yapma, sosyal araştırma yapma ve elde ettiği bilgiyi soruşturma makamlarına bildirmekle görevli olmalıdır (Gemalmaz, 2002).

IV. İHMAL VE İSTİSMAR DURUMUNDA ÇOCUKLARIN HAKLARI

Her çocuk, ihmal ve istismar olaylarına karşı, toplum tarafından özel olarak korunma hakkına sahiptir. Devletler, çocukların her türlü ihmal veya istismara korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri almalıdırlar. (B.M. ÇHS md. 19.1).

Çocuk Hakları Sözleşmesi devletin alması gereken önlemlerin kapsamını şöyle belirlemektedir: "Kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstelenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacıyla sosyal programların için etkin usuller".

Öyleyse, çocuklar devletten şu hizmetleri örgütlemesini talep etme hakkına sahiptir:

- a. İhmal ve istismarını önleyici hizmetler
- b. İhmal ve istismar vakalarında etkili müdahale
- c. Koruma
- d. Tedavi

Tavsiye Kararlarında öngörülen önleyici hizmetler şunlardır:

1. Sosyo – ekonomik koşulların iyileştirilmesi,
2. Şiddeti önlemeye yönelik politikalar,
3. Eğitim – bilgilendirme – duyarlılık geliştirme,
4. Anne- babaların yönlendirilmesi, bilgilendirilmesi ve desteklenmesi.

Burada dikkat edilmesi gereken en önemli yaklaşım cezalandırmanın önleyici bir tedbir olarak görülemeyeceğidir. Avrupa Konseyi, ağır cezaların hiçbir zaman caydırıcı ve önleyici olmadığını özellikle vurgulamaktadır (Onursal, Sayita, 2002).

İhmal ve istismar olgularına müdahalede “etkili” yöntemler geliştirilmeli, bunlar tüm toplumca ve özellikle de uygulamacılarca bilinmeli ve bu yollar kolaylıkla ulaşılabilir olmalıdır.

İhmal ve istismar olgularına genel olarak iki tür müdahaleden söz edilebilir. Bunlardan ilki, olayın sona erdirilmesi için olaya müdahaledir. Bu daha sonraki adımların yani koruma ve rehabilitasyonun da öncülü olan adımdır. Müdahalenin ikinci yanı ise, sorumluların tespiti ve cezalandırılması ile ilgilidir. Dolayısıyla işin bir Medeni Hukuku bir de Ceza Hukukunu ilgilendiren yanı vardır. Bu nedenle de sorun karmaşıktır.

Bir yandan çocuğun zedelenmesinin önlenmesi öte yandan delillerin sağlıklı biçimde elde edilmesi; bir yandan aile bütünlüğünün korunması öte yandan etkili bir koruma tedbirinin uygulanması; çocuğun görüş ve onayının alınması, delilin kaybolmaması gibi zaman zaman birbirine karşıt zaman zaman ise iç içe geçmiş çıkarlar söz konusudur. Bu nedenle de bu alanda çalışacak ekibin tamamının uzman olması ve geniş bir takdir yetkisi ile donatılmış olması önemlidir. Bunun kadar önemli bir başka konu ise insan hakları hukukunun prensiplerine uygun ayrıntılı bir mevzuatın bulunmasıdır.

Önleyici bir niteliği olmamakla birlikte, ihmal ve istismar vakalarında gündeme gelen konulardan biri de failin cezalandırılmasıdır. Yapılan bazı çalışmalar cezalandırmanın caydırıcı ya da uslandırıcı etkilerinin olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bu tip eylemlerin faileri ile ilgili farklı hukuki tepkiler konusunda araştırmalar yapılmakta ve bu araştırmalar sonucunda da bazı uygulamalar geliştirilmektedir. Bu uygulamalar da insan haklarına uygunlukla ilgili başka hukuki tartışmaları beraberinde getirmektedir. Örneğin İngiltere’de, testosteron hormonunu sıfırlayıcı bir iğneyi olmayı kabul eden cinsel suç faili cezalandırmaktan kurtulmaktadır.

İhmal ve istismar vakalarını öğrenen kişilerin bu durumu bildirmeleri ile ilgili yükümlülük öğrenen kişiye ve mağdurun yaşına, maruz kaldığı olaya göre farklı biçimlerde ve yasalarda düzenlenmektedir. Bunların toparlanması, çocuğun kötü muameleden korunması ile ilgili bir mevzuat ile düzenlenmesine ihtiyaç

bulunmaktadır. Böyle bir çalışma içerisinde, ihmal ve istismar olguları meslek sırrı kapsamı dışına çıkarılmalı ve doktor ve öğretmen gibi bazı meslek mensupları için bildirim yükümlülüğü haline getirilmelidir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi (90)2 sayılı Tavsiye Kararında “vakaları rapor/ihbar etmeye yönelik rehber kuralların geliştirilmesini” önermektedir (Gemalmaz, 2002).

Ayrıca herkes bu gibi durumları bildirmek konusunda bilgilendirilmeli ve teşvik edilmelidir. Bu alanda alınması gereken önlemlerin başında, “bir istismar olgusunu veya makul bir şüphe bulunan çocuk istismarı vakasını” ihbar eden kişilerin aleyhlerine ikame olunabilecek davalardan korunmaları gelmektedir.

Çocuğun korunması konusunda yapılacak müdahale velayet ilişkisini ilgilendirdiği durumlarda yargılama “Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi”nde öngörülen usullere uygun biçimde yürütülmelidir. Bu durumda çocuk;

1. Kendisini adli makamlar önünde temsil edecek özel bir temsilci atanmasını isteme hakkına
2. Kendi görüşlerini ifade etmekte yardımcı olması için kendi seçtiği uygun bir kişiden yardım isteme hakkına
3. Avukat tayin edilmesini isteme hakkına
4. Söz konusu davalarda tarafların sahip olduğu hakların tümünü veya bir kısmını kullanma hakkına sahip olmalıdır.

Bu hükümler kendiliğinden uygulanabilecek olmakla birlikte, yargılama usulüne ilişkin mevzuatta sözleşmeyle uyumu sağlayacak değişikliklerin yapılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Bu sözleşme kapsamında olsun veya olmasın tüm çocuklar, haklarında yürütülecek yargılama sırasında bir avukatın hukuki yardımından yararlanmayı ve kendilerine bir avukat tayin edilmesini isteme hakkına sahiptirler. Bu talep soruşturma makamları önünde dile getirilebileceği gibi, doğrudan baroya da yapılabilir. Bazı barolarda bu alanda çalışmak isteyen avukatlara yönelik özel eğitim programları bulunmaktadır.

Bu yargılamalar sırasında çocuk ve veli ya da vasisi, yürütülen soruşturma ve uygulanacak usuller konusunda ayrıntıları ile bilgilendirilmelidir. Bilgilendirme, sahip oldukları haklar, adalet sürecindeki rolleri, duruşmaların kapsamı, zamanlaması, gelişmesi ve davanın durumu, yardım alma olanakları, zararın suçlu veya Devletçe tazmin edilme koşulları; davanın sonucu hakkında nasıl bilgilendirileceği gibi hukuki süreçle ilgili her tür bilgiyi kapsayacak biçimde yapılmalı ve gereken her durumda yinelenmelidir. Yargılama sırasında çocuğun görüşünü ifade etmesine olanak verilmeli ve bu görüşe gereken önem gösterilmelidir. Çocuğun bilgilendirilmesi, görüşünün alınması, bu görüşün dikkate alınması gibi konularda amaca uygun ve çocuğun yararına bir uygulamanın

geliştirilebilmesi için yöntem konusunda araştırma yapılmasına ve uygulamacıların eğitimine ihtiyaç bulunmaktadır.

Çocukları ilgilendiren davaların çocuğun ihtiyacına derhal cevap verecek kadar hızlı olması esastır. Bunun için gereksiz gecikmeleri önleyecek bir düzenlemenin yapılması gerekmektedir. Bu gereklilik hem yasal değişiklikleri hem de idari bazı tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır.

Ulusalüstü hukukta çocukların deşifre olmalarını ve bundan doğacak zararları önlemek üzere bu tür yargılamaların gizli olması önerilmektedir. Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanunun duruşmalarını gizli olmasını ve hükmün gizli tefhim kılınmasını düzenlemektedir. Basın Kanununun 33. maddesi ise, onsekiz yaşını doldurmamış mağdurların hüviyetlerini açıklayan bilgi ve resim yayınlanmasını yasaklamaktadır.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahşeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol'de ise, çocukların duyarlılıklarını gözeten ve özel ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte usullerin uyarlanması istenmektedir. Bu usuller özellikle, tüm yargılama süresince çocuğa destek hizmetlerinin verilmesi, çocuğun ve tanıkların güvenliklerinin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması gibi adalet sürecinin verebileceği zararları telafi edici yöntemleri içermelidir.

Yargılama usulüne ilişkin bu düzenlemeler aynı zamanda adil yargılanma ile ilgili kriterler geliştirdiğinden İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin 6. maddesini de ilgilendirmektedir. Bu hakların kullanılmasında İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinin ihlali tartışmalarını dolayısıyla da İnsan Hakları Avrupa Mahkemesine başvuru hakkını gündeme getirebilecektir.

Olayın yargıya intikal ettiği durumlarda soruşturma ve kovuşturma usulü ve bu işlemleri yapmakla görevli kimselerin tutumu, mağdurun korunması sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu süreçte yapılan hatalar ihmal veya istismar olgusunun zararlı etkisini büyütebileceği gibi, başlı başına bir istismar olgusuna da dönüşebilir. Bu nedenle, soruşturma ve kovuşturma ile görevli makamların sadece mesleki eğitim almış olmaları yeterli görülmemeli, onların ayrıca çocuk ihmal ve istismarı, mağdurla görüşme teknikleri vb. konularda da eğitilmiş olmaları şartı aranmalıdır.

Bu konunun en son başlığı, ihmal veya istismar mağdurlarının korunması ve bu sebeple meydana gelen fiziksel, duygusal, zihinsel hasarların giderilmesi için tedavi hizmetleridir.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesinin sonuç gözlemleri raporunda dikkat çekilen eksikliklerin başında Türkiye'de bu tip kurumların bulunmaması gelmektedir.

Koruyucu nitelikte hizmetler; küçük ölçekli, kolay ulaşılabılır nitelikte sığınma evleri, 24 saat açık telefon hatları ile başlamaktadır. Bunların çocuklar tarafından bilinmesini sağlamak üzere çocukların gittikleri kurumlarda tanıtımlarının yapılması ve çocukların kendi başlarına ulaşabilecekleri kadar kolay usuller ile çalışması önemlidir.

Çocuğun ailesi tarafından ihmal veya istismar edildiği ya da ailenin çocuğu ihmal ve istismardan koruyamadığının anlaşıldığı durumlarda çocuğun yerleştirileceği alternatif kurumlara ihtiyaç duyulur. Bunlar hem geçici hem de kalıcı nitelikte koruma ve bakım hizmeti verecek kuruluşlardır.

Bu noktada en önemlisi, bu kurumların sadece barınma hizmeti vermesinin yeterli görülmemesidir. Çocuğun ihmal ve istismar sonucu gördüğü zararı giderici tedavi hizmetlerinin de bu kurumlarda verilebilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Akyüz, E. (2000) Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması, M.E.B.Y., Ankara.

Gemalmaz, M. (2002) Semih Çocuk ve Genç Haklarına İlişkin Ulusalüstü Belgeler, İstanbul B.Y., İstanbul, 2002

Onursal, B. Sayita, S. (2002) Birleşmiş Milletler Belgelerinde Barış Kültürü ve Şiddet Karşıtı Olma ve Avrupa Konseyi Kararlarında Çocuğun Şiddet ve Kötü Muameleden Korunması, İstanbul B. Y., İstanbul.

Kunter, N. Yenisey, F. (1998) Ceza Muhakemesi Hukuku, Beta Y., İstanbul.

UNICEF – ADLİ TIP KURUMU Çocuk İstismarı ve İhmali, Yayınlanmamış eser.

UNICEF (2005)Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Uygulama El Kitabı.

B.M. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi.

B.M. Çocuk Hakları Sözleşmesinin Uygulanmasına Dair Avrupa Sözleşmesi.

İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahşeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol.

Çocuk Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun.

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu.

Medeni Kanun.

Türk Ceza Kanunu.

Ceza Yargılama Usulü Kanunu.

Basın Kanunu .

Aynı Nakdi Yardım Yönetmeliği.